

Ключевые слова: научные общества, публикации, культурное и общественное жизни, род Грушевских, история, эпистолярные источники, культура, переписка, КАИ, ВУАН.

Одержано 1 вересня 2017 року

УДК 94(477.8)18/19

О.І.Пилипишин, С.В.Бондаренко

Діяльність Ю.Романчука в системі громадсько-просвітницьких організацій (кін. ХІХ – поч. ХХ ст.)

У статті висвітлено діяльність Юліана Романчука у заснуванні українських громадських та просвітницьких організацій, що сприяли розвитку освіти та науки в кінці ХІХ – на початку ХХ ст., ствердженню національно-культурної свідомості українців у контексті національно-культурного відродження українців Галичини. Пропагував підвищений інтерес до національної історії, літератури, етнології, мистецтвознавства тощо. Підтримував активні зв'язки з українськими письменниками й громадськими діячами у центрі та на сході України.

Наведено факти причетності Ю. Романчука до заснування провідних національно-культурних інституцій Галичини, передусім товариства “Прогресивіта”, Українського педагогічного товариства, Наукового товариства імені Шевченка – рушійної сили формування та розвитку української науки кінця ХІХ – першої половини ХХ ст.

Висвітлено зусилля Ю. Романчука як політичного діяча у відкритті українських класів при гімназіях, проведення навчання українською мовою.

Ключові слова: Юліан Романчук, початкова освіта, українська гімназія, українська мова.

У громадсько-політичному і культурно-освітньому житті Східної Галичини кінця ХІХ – початку ХХ ст. видне місце посідала плеяда українських діячів, до якої належав Юліан Романчук. У 1860 р. він вступив до Львівського університету, де найцікавішими для нього були лекції з класичної філології. Після закінчення філософського факультету він працював учителем спершу (від 1863 р.) в німецькій, а потім (від 1868 р.) в українській гімназії, де залишався професором до 1900 року, вийшовши на пенсію [1, с. 5]. Своїми здібностями

Ю. Романчук привернув до себе увагу університетських професорів. Зокрема, професор М. Вральєв радив йому готувати себе до праці на кафедрі грецької мови. Але він вважав, що народні справи потребують негайного вирішення і залишив думку про наукову кар'єру [1, с. 6].

Життєвий шлях Ю. Романчука влучно охарактеризував його сучасник І. Сохоцький: “Дев'ятдесят літ його життя – це ціла епоха в житті нашого народу. У тім часі пережив він “весну народів 1848 року” та зв'язані з нею великі надії, розчарування й упадок політичної думки 1860–80-х років, відродження її та щораз бистріший розвиток на всіх ділянках національного життя, що довів до створення на галицькій землі незалежної української держави в 1918 році. В праці над розвитком народу стояв Ю. Романчук завжди в перших рядах” [2, с. 109].

Метою статті є висвітлення діяльності Ю. Романчука в громадських та просвітницьких організаціях кінця XIX – початку XX століття, спрямованій на розвиток української мови, освіти та наукових знань.

На формування світогляду та громадсько-політичних переконань діяча мали великий вплив твори Маркіяна Шашкевича, поезії Тараса Шевченка, які він знав напам'ять [3, с. 34]. Власне, з ім'ям Ю. Романчука нерозривно пов'язана діяльність провідних національно-культурних інституцій Галичини, передусім – товариства “Просвіта”, Українського педагогічного товариства, НТШ. Він був редактором декількох видань творів Т. Шевченка у Галичині і тим сприяв популяризації та розповсюдженню творів великого поета [4, с. 18].

Саме в той час справжню революцію у свідомості українців роблять твори Т. Шевченка, написані в патріотичному дусі. У своїх поемах поет виступав проти соціального й національного поневолення. Саме ця поезія, у якій вогненним словом викривалися кривдники народу, – пани, царі, тирани, спонукала піднесенню українського національного руху, стала стимулом для молодих народовців. Активним діячем, а пізніше провідником народовецького руху, що зародився на початку 60-х років XIX ст., був Ю. Романчук [5, арк. 36].

Про ставлення народовців до поезій Т. Шевченка можна судити з рукопису промови Ю. Романчука до 44-х роковин Т. Шевченка, твори якого сформували багатьох громадсько-політичних та культурних діячів України кінця XIX – початку XX ст. У контексті політичної діяльності Ю. Романчука слід згадати саме 44-і роковини від дня смерті Т. Г. Шевченка, що зійшлися з його парламентсько-політичною діяльністю, коли він перебував у столиці Австро-Угорської монархії – Відні [6, с. 22-26]. Разом зі своїми однодумцями-русинами вони не забули і про той день, коли Україна втратила свого провидця і натхненника, адже з його поезії пробудилась політична свідомість українського народу, його прагнення до незалежності та свободи, а також розвиток української культури. Спадщина поета увійшла у свідомість народних мас і з кожної історичної епохою набуває все нової діяльної сили. На шляху, який пройшла творчість Шевченка до народів Європи, значну роль відігравали громадсько-політичні та культурно-просвітницькі діячі, які, перебуваючи за межами України, всіляко популяризували її [5, арк. 37].

“Широкому світові наш Шевченко ще мало знаний, ледве деякі народні твори переложені на мови середушої і західної Європи, бо тому світові ще мало знане навіть існування нашого народу. Скоро ж нас будуть більше пізнавати, то заінтересуються більше нашою літературою, а перед всім нашим Шевченком” – писав Ю. Романчук у 1905 році [5, арк. 37].

У своїх спогадах політик називає цю подію символічним днем єдності невеликої кількості українських громадсько-політичних та культурно-просвітницьких діячів у столиці імперії із своїм народом [7, с. 29].

На той час багато європейських держав вже мали письменників, твори яких були відомі на весь світ. На думку Ю. Романчука, відсутність знавців української літератури і перекладачів з української мови перешкоджала творчим силам України вийти на широку європейську арену і гідно заявити про себе у літературному процесі того часу. Він писав: “А зібрани-сьмо ся в порі, коли не прогомоніли ще довкола нас оклики в честь всесвітнього німецького генія Шільєра, з найдальшого крайця Європи залітає гомін рівночасного святкування пам’яті другого всесвітнього генія, іспанця Сервантеса. Русини щиро співчують обом цим празникам і величають також обох тих великих списателів, котрих безсмертні твори присвоїла собі в части і наша література, але при тім ми не завидуємо нікому, а пишаємося і гордимось тим, що і ми маємо визначного поета, котрим не повстидаємося і перед найкультурнішими народами всього світа” [5, арк. 37].

Життєвий шлях політика тісно пов’язаний з товариством “Просвіта”. Як національно свідомий представник української інтелігенції, Ю. Романчук спільно з однопдумцями, а це викладачі гуманітарних дисциплін львівських навчальних закладів, українські греко-католицькі священики, а також українська студентська молодь, засновують у 1868 р. культурно-освітнє товариство у Львові. Найактивнішими прихильниками його заснування були студенти, шкільні учителі, або як їх називали, професори гімназії. Діячі “Просвіти” вважали роботу серед простого населення своїм обов’язком перед рідним народом. З іншого боку, робота з населенням забезпечувала українській інтелігенції тісний зв’язок із ним, розуміння його потреб та інтересів [4, с. 18].

У контексті національно-культурного відродження українців Галичини XIX ст. проявився підвищений інтерес до національної історії, літератури, етнології, мистецтвознавства тощо. Провідні українські громадсько-політичні діячі та вчені розуміли, що необхідно докласти неабияких зусиль, щоб українська наука розвивалася на належному рівні.

Саме тому 11 грудня 1873 р. у Львові на основі статуту, затвердженого Галицьким намісництвом, було створене Товариство ім. Шевченка, яке ставило собі за мету сприяти розвитку української науки. Чимало зусиль для його створення доклали професор української мови та літератури Львівського університету О. Огоновський, викладач гімназії Ю. Романчук та інженер крайового відділу у Львові Т. Барановський [8, с. 209]. Найбільшим досягненням перших років роботи Товариства ім. Шевченка стало функціонування

власної друкарні, завдяки якій могли побачити світ багато друкованих видань [8, с. 210].

1 березня 1892 р. прийняло рішення про зміну назви товариства на НТШ. На думку багатьох членів товариства, зміна назви мала сприяти розвиткові українсько-руській науці.

Починаючи з 1906 р. “Записки НТШ” виходили у світ з підзаголовком: “Наукова часопись”, присвячена передовсім українській історії, філології й етнографії. У 1912 р. Ю. Романчук надрукував статтю, у якій піддав критиці упорядників тексту поезій Т. Шевченка [9, с. 84-116].

Варто зазначити, що керівництво НТШ поважало його думку і нерідко зверталося за цінною порадою до досвідченого політика. Упродовж багатьох років НТШ влаштовувало торжества на честь Т. Шевченка, запрошуючи взяти участь відомих людей – членів товариства. Так, 2 лютого 1911 р. секретар НТШ Володимир Гнатюк запросив Ю. Романчука до зали засідань виділу у Львові, щоб порадитись з ним щодо теми рефератів на березневі святкування [10, арк. 20].

Як депутат до австрійського парламенту, він усіма способами відстоював права свого народу, скеровував свою парламентську діяльність на подолання проблем у соціально-економічній сфері, розвитку культурно-освітнього життя українства в Австро-Угорщині.

Попри активну політичну діяльність, Ю. Романчук не забував про потреби колег учителів. Він був засновником та активним членом “Учительської громади”. “Учительська громада у Львові” – станове товариство українських учителів середніх і вищих шкіл, засноване спільно з Ю. Стефановичем 1 листопада 1908 року [11, арк. 19]. Виступаючи на установчих зборах товариства, Ю. Романчук відзначив, що інші народи Австро-Угорської імперії вже давно мали подібні організації. Власне, через їх відсутність українці не могли представляти та відстоювати розвиток свого шкільництва на рівні з іншими, менш чисельними, народами імперії. “Краяни польської народности зробили се вже перед 24 роками, зав’язуючи “Товариство учителів шкіл вищих”. Правда, ми тоді не мали ані можності, ані так дуже наглої конечної потреби подібне руске товариство злагодити” [12, с. 98].

Постійне наголошення польського політикуму на відсутності власної української школи спонукало українців до рішучих дій. До 1914 р. “Учительська громада” мала одинадцять філій у Бережанах, Коломиї, Тернополі, Перемишлі, Станіславові, Стрию, Сокалі, Рогатині, Городенці, Яворові, Львові і 398 членів. Головами до Першої світової війни були М. Грушевський (1908–1912 рр.) і Ю. Романчук (1912–1914 рр.). Упродовж цього періоду діяльність “Учительської громади” скеровувалася на створення українських державних гімназій у великих містах Галичини, українізацію існуючих, зрівняння в правах реальних шкіл з гімназіями. “Учительська громада” домагалася призначення окремого референта для українських шкіл при міністерстві освіти, виступала проти полонізації Львівського університету. Не зовсім успішна реалізація цих

планів примусила “Учительську громаду” створити секцію приватного шкільництва, організувати приватні середні школи і підготовчі курси для вступу до гімназій [13, с. 189].

Від 1904 р. Ю. Романчук почав видавати твори українських письменників у серії “Руська письменність”, про що він наголошував ще на загальних зборах “Галицько-руської матиці” у 1864 р. Це було надзвичайно цінне видання, яке багато зробило для пізнання і популяризації творів українських письменників: І. Котляревського, П. Гулака-Артемівського, С. Гребінки, М. Шашкевича, Я. Головацького, І. Вагилевича, М. Костомарова, Т. Шевченка та інших. Якби не “Руська письменність”, то багато творів і придніпрянських, і галицько-буковинських письменників, хто знає, як довго були б у рукописах. Заслуга в цьому виключно Ю. Романчука, який від початку видавництва до 1920 р. сам особисто розшукував тексти творів, особисто і безкоштовно редагував і корегував їх [4, с. 130].

Варто зазначити, що багато тогочасних українських просвітніх діячів не розуміли назву “Руська письменність”, обрану Ю. Романчуком. С. Єфремов у листі до нього від 26 травня 1904 р. писав: “Трохи мені здається невідповідним загальний заголовок видавництва. Адже у Вас в Галичині останнім часом тримається, і досить міцно термін українсько-руський” [14, арк. 1]. Власне, С. Єфремов пропонував використовувати термін “українська”, або “українсько-руська письменність”, аргументуючи це тим, що серед української невідомої та збаламученої публіки термін “руський” сприймався зовсім не в тому значенні, і міг призвести до непорозумінь [14, арк. 2]. Упродовж 1904–1920 рр. Ю. Романчук редактор-видавець 23-х томів “Руської письменності”.

Активно продовжував працювати Ю. Романчук і у сеймі. Він домагався відкриття українських народних шкіл і гімназій. 25 червня 1888 р. робить третє подання з цього приводу, вимагаючи, щоб у гімназіях Станіслава і Коломиї, а також у Тернополі і Бережанах утворили українські класи, а “учительські семінарії в східній частині Галичини були переважно українськими, і щоб бодай в одній семінарії вже з початком нового навчального року (1888/9), навчання велось українською мовою” [15, с. 17]. Для розвитку початкової освіти Ю. Романчук домагався відкриття чотирикласових народних шкіл в Тернополі, Коломиї, Дрогобичі, Стрию, Городенці, Яворові і Снятині, і для ефективності навчання пропонував викладання лише рідною мовою [16, с. 2].

Відтак, політичні баталії на цю тему у сеймі призвели до того, що у Перемишлі були відкриті українські класи при гімназії, з яких у 1888 р. утворилася українська гімназія. Власне, це був перший значний здобуток українців у сеймовій боротьбі за 28 років [3, с. 2]. До того часу україномовна гімназія діяла лише у Львові і поляки виступали проти неї, не допускаючи аналогічних навчальних закладів. Заснування гімназії у Перемишлі зламало польський опір, і пізніше вони змушені були погодитись на відкриття українських гімназій у Коломиї, Тернополі, Станіславі [15, с. 17]. Це було заслугою політичної діяльності Ю. Романчука.

Таким чином, у кінці XIX – на початку XX ст. Ю. Романчук активно працював в українських культурно-просвітницьких товариствах, передусім у таких авторитетних інституціях, як “Просвіта” і НТШ. Його непересічні організаторські здібності засвідчують доволі швидке входження до керівних органів цих товариств. Ю. Романчук брав активну участь у “новелізації” статутів як “Просвіти”, так і НТШ, на підставі яких вони функціонували. Підтримував активні зв’язки з українськими письменниками й громадськими діячами у центрі та на сході України. Свідченням авторитету Ю. Романчука було прийняття не в поодиноких випадках загальними зборами товариств його ініціатив та втілення їх у життя.

Список використаних джерел та літератури

1. Романчук Ю. перший український віцепрезидент австрійської палати послів. Львів, 1913. 28 с.
2. Сохоцький І. Юліан Романчук // Історичні постаті Галичини XIX–XX ст. Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1961. С. 91-117.
3. Ю. Романчук – заступник русского народа. Львів, б.р. 8 с.
4. Чуйко І. Діяльність Євгена Олесницького в австрійському парламенті (1907–1917 рр.) // Матеріали V Буковинської Міжнародної історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 130-річчю заснування Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. У двох томах. Том 1: Історія України. Краєзнавство. Чернівці: Книги-XXI, 2005. С. 149-154.
5. Центральний державний історичний архів України у м. Львові ф. 382, оп. 1, спр. 62, 38 арк.
6. Пилипишин О. Вплив творчості Шевченка на формування світогляду та політичних переконань Юліана Романчука – представника нового покоління української інтелігенції в Галичині // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. Ужгород, 2011. Вип. 26. С. 22-26.
7. Лозинський М. З австрійської України // Літературно-науковий вісник. Львів, 1906. Річник IX. Т. XXXIV. С. 576-587.
8. Барвінський О. Про заснуванє і дотеперішній розвиток товариства ім. Шевченка у Львові // Записки НТШ. 1892. Кн. 1. 260 с.
9. Україна і Польща між минулим і майбутнім. [Ред. і упоряд. А.Павлишин]. Львів, 1991. 248 с.
10. Центральний державний історичний архів України у м. Львові ф. 382, оп. 1, спр. 10, 33 арк.
11. Центральний державний історичний архів України у м. Львові ф. 382, оп. 1, спр. 38, 26 арк.
12. Ковба Ж.М. «Просвіта» – світло, знання, добро і воля українського народу. Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 1993. 128 с.
13. Овнанян С. Подъем рабочего движения в Австрии в 1905–1906 гг. Москва: Изд-во Академии наук СССР, 1957. 248 с.
14. Центральний державний історичний архів України у м. Львові ф. 382, оп. 1, спр. 25, 20 арк.

15. Про Юліана Романчука – першого українського віцепрезидента австрійської палати послів. Львів, 1913. С. 5.

16. Внесенє пос. Романчука // Дьло. 1888. 15 (27) вересня. С. 2.

Oleh Pylypyshyn, Sergiy Bondarenko
Yulian Romanchuk's activity in the system
of public awareness organizations (late XIX th – the early XX th centuries)

The activities of Yulian Romanchuk in establishing Ukrainian public and educational organizations that contributed to the development of education and science in the late XIX th – early XX th centuries, confirming the national-cultural consciousness of Ukrainians are analyzed in the article. In the context of the national-cultural revival of Ukrainian Galicia in the XIX th century he promoted increased interest in national history, literature, ethnology, art studies, and others.

He maintained active relation with Ukrainian writers and public figures in the center and east of Ukraine. In 1903 he represented the Galicians at the opening of the monument to Ivan Kotlyarevsky in Poltava.

The facts of Yu. Romanchuk's involvement in the foundation of the leading national-cultural institutions of Galicia, primarily the Society "Prosvita", the Ukrainian Pedagogical Society, the Shevchenko Scientific Society – the motive forces for the formation and development of Ukrainian science at the end of the XIX th – the first half of the XX th century are given.

The efforts of Yu. Romanchuk as a political figure in the opening of Ukrainian classes at gymnasia, teaching in the Ukrainian language are justified.

Keywords: elementary education, Ukrainian gymnasium, Ukrainian language.

О.И.Пилипишын, С.В.Бондаренко
Деятельность Ю. Романчука в системе
общественно-просветительских организаций (конец XIX – начало XX в.)

В статье отражена деятельность Юлиана Романчука в процессе основания украинских общественных и просветительских организаций, которые способствовали развитию образования и науки конца XIX – начало XX веков, утверждению национально-культурного сознания украинцев, в контексте национально-культурного возрождения украинцев Галичины. Пропагандировал повышенный интерес к национальной истории, литературы, этнологии, искусствоведения и др. Поддерживал активные связи с украинскими писателями и общественными деятелями в центре и на востоке Украины.

Приведены факты причастности Ю. Романчука к организации основных национально-культурных организаций Галичины, прежде всего общества "Провита", Украинского педагогического общества, Научного общества имени Шевченко – движущей силы формирования и развития украинской науки конца XIX – первой половины XX вв.

Освещены усилия Ю. Романчука как политического деятеля в открытии украинских классов при гимназиях, проведение обучения на украинском языке.

Ключевые слова: Юлиан Романчук, начальное образование, украинская гимназия, украинский язык.

Одержано 1 вересня 2017 року

УДК 929(477)СОРОЧИНСЬКИЙ

О.В. Білецька

**Настоятель Кафедрального собору губерньського
м. Кам'янець-Подільського Симіон Ілліч Сорочинський
(1833–1908): життя та діяльність**

Повідомлення присвячено висвітленню життя та діяльності подільського священика Симіона Сорочинського. Він розпочав свій шлях служінню Богу парафіяльним священиком (зокрема, шістнадцять років був настоятелем Христо-Воздвиженської церкви с. Каменовате Савранської волості Балтського повіту) та завершив настоятелем кафедрального собору в м. Кам'янець-Подільському. З'ясовується, що С.І. Сорочинський за свою пасторську діяльність був нагороджений орденом Св. Володимира 3-го ступеня, що давало йому підстави отримати статус потомственого дворянина.

Ключові слова: священик, собор, Кам'янець-Подільський, С. Сорочинський.

Дев'ятнадцяте століття відоме багатьма славетними священнослужителями. Так, коли згадують про видатних подільських священиків, то відразу називають ім'я Юхима Сіциньського, який водночас був також краєзнавцем, істориком і письменником¹. Поряд з такими відомими діячами, працювали звичайні рядові священнослужителі. В даній розвідці ми розповімо про Симіона Ілліча Сорочинського. Про нього свого часу було сказано: “редко встретить человека, который был бы проникнут такою покорностью воле Божией”². Він мав всі нагороди, які були можливі для провінційного протоієрея і навіть орден Св. Володимира 3 ступеня. Єдина розвідка про С. І. Сорочинського належить його нащадкові – А. Г. Сорочинському³.